

Gregor, Alois

[Meriggi, Bruno. *La lingua slovacca*]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1961, vol. 10, iss. A9, pp. 194-195

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100600>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

to nebo ono lokální nářečí. Mimo to právě tato práce ukazuje na naléhavou potřebu systémového zpracování souvětí v období humanismu a za obrození a vytváří pro ně všechny základní předpoklady.

M Grepl

Bruno Meriggi: La lingua slovacca. Firenze (Sansoni) 1956.

Autorem této italské mluvnice slovenštiny o 176 stranách je *Bruno Meriggi*, docent slavistiky na universitě ve Florencii. Je třeba ji uvítat s upřímnou radostí a s opravdovým uznáním, uváží-li se, že s četnými potížemi musí pracovat i dobrý odborník o mluvnici cizího jazyka a že se jich Meriggi neleká, třebaže nepochybně věděl o tom, že jeho knihu bude číst přece jen malý okruh zájemců.

Ve svém díle autor probírá velmi důkladně hláskosloví a tvarosloví soudobé slovenštiny, ale v tomto rámci si všímá pozorně i tvoření kolektiv, deminutiv, augmentativ atd. na str. 54 an., o tvoření adjektiv na str. 76 an., o rozdílech v pojmání zájmen ve větách typu: Pestujeme svoju záhradu, pestujeme našu záhradu na str. 86, o užívání číslovky *jeden* na str. 95 a 96. Ve fonetice věnuje spisovatel značnou pozornost výslovnosti a historickým hláskoslovným změnám, kdežto v odstavci o pravopise zmiňuje se zcela stručně toliko o tom, kde se vyskytá *ä, i, y* a jak se dělí slabiky. Krátká je též zmínka o přízvuku. O rytmickém zákoně nepojednává autor v samostatné kapitole, nýbrž při každém mluvnickém jevu zvlášť. Rozlišuje deklinaci nominální, adjektivní, pronominální a smíšenou. Za povšimnutí stojí některé odchylky Meriggiho od obvyklého postupu v dosavadních slovenských mluvniciích a jazykových příručkách. Tak např. vzory *gazdina* a *pani* nejsou uvedeny u substantiv, ale samostatně po výkladu o adjektivech. Pro neutra volí autor dosti nečekaně jako vzor slovo *videnie*. Slovesa třídí spisovatel na slovesa pravidelná a nepravidelná, na atematická a tematická. U pravidelných sloves rozeznává dále po vzoru Slovenské gramatiky od Paulinyho, Štolce a Ružičky čtrnáct tříd. Poměrně málo místa zabírají spisovatelovy výklady o příslovcích, předložkách, spojkách a citoslovcích.

Zvláštnosti mluvnice Meriggiho, třebaže je určena především pro potřeby praktické, jsou stále odkazy netoliko na staroslovenštinu, ale místy i na jazyky jiné, např. na češtinu. Někdy podle mého soudu zachází autor v tomto směru při srovnávání a při četných výkladech etymologických až příliš daleko, jak svědčí např. obsárný exkurs o stl. skloňování *oko- očeše, ucho - ušese* (s. 47), odkazy u subst. *belák* (= houba bedla) na němčinu, litevštinu aj. (s. 63), zevrubný výklad o původu spojky *totiž* (Meriggi píše proti Pravidlům *totiž*) na s. 142 atp.

Autor doprovází své výklady dostatečným množstvím dokladů; sluší zdůraznit, že jsou to doklady namnoze nové, s kterými se nesetkáváme v současných mluvniciích nebo jazykových příručkách. Srov. např. subst. *treľce* (= 1. struhadlo, 2. rašple; s. 49), *žieňa* (s. 52), *kengura* (s. 53), *mrňús* (s. 60) atd. Stojí také za uváženu, zda v knihách určených cizincům je užitečné zaznamenávat i tvary nářeční, neboť hrozí nebezpečí, že uživatel mluvnice Meriggiho může přijít někdy do rozpaků, zda bžít o tvar spisovný nebo dialektický.

K jednotlivostem v knize Meriggiho možno mít tu a tam doplňky nebo i námitky. Uvedu aspoň některé. Připouští autor dvojtvary *u // a* (s. 21) v gen. sg. toliko u vlastních jmen Krasko, Krno. nikoli však u jména Botto? — Je si spisovatel vědom významového rozdílu mezi tvary Chalupkovia a Chalupkovicie (s. 23)? — S jeho vysvětlením střídavého užívání koncovek *-a, -u* v gen. sg. u vzoru *dub* (s. 27–29), a to tak, že tu běží jednou o vyjádření konkrétnosti nebo abstraktnosti, osobnosti nebo neosobnosti, nelze všude souhlasit, i když třeba připustit, že je to pokus zajímavý a podnětný. — Autor zapomněl uvést (s. 36) příklad genitivu pl. s vkladným *á*, jestliže uvnitř slova je souhlásková skupina s konsonantem *k* (např. slivák vedle sliviek). — Předložkový tvar *bezeň* (s. 139) se ve spisovné slovenštině nevyskytá. Termín „složkový“ pravopis (s. 153, pozn. 2) je nezvyklý; užívá se zpravidla pojmenování „spřežkový“ pravopis. Atp.

Autor přidal ke své práci nástin tzv. vnějších dějin slovenského jazyka. Tak probírá v drobnějších kapitolách např. jazykové poměry v říši Velkomoravské, panství Madarů, pronikání češtiny na Slovensko, bernoláčtinu a štúrovštinu, slovenský purismus za předmnichovské republiky, úřední Pravidla slovenského pravopisu atd. Některá místa v této části knihy bylo by myslím nutné zpřesnit, doplnit, ev. i opravit. Na omluvu autora lze však připomenout, že o mnohých otázkách, zejména o vzniku, rozšíření a funkci spisovné češtiny na Slovensku, není dosaženo dosavad mezi odborníky žádoucí jednotnosti. Překvapuje, že v literatuře předmětu chybí vedle pojednání Jána Stanislava „Spisovný jazyk slovenský“ ve sb. Slovenské spisovné jazyky v době přítomné (Praha 1937, s. 61 an.) závažná studie Václava Vážného v Československé vlastivědě (řada II, Praha 1936, s. 145 an.).

Do knihy se vloudilo několik tiskových chyb; uvážíme-li však, za jak těžkých podmínek musila pracovat italská tiskárna, sluší říci, že je jich poměrně málo. Srov. např. tože m. tože (88), šest m.

šest (94), jednych m. jedných (95), storina m. stotina (102), zájst m. zájst (134), svůj m. svoj (135), Halič m. Holič (155, pozn. 2) ap.

Přes některé shora připomenuté výhrady k jednotlivostem možno říci plným právem o slovanské mluvnici Bruna Meriggiho, že je to dílo velmi zdařilé.

Alois Gregor

Andrzej Siczkowski: Struktura słowotwórcza przymiotników czeskich i polskich. Studium porównawcze. Polska Akademia Nauk, Wrocław 1957, 180s.

Autor se v této monografii snaží postihnout základní rysy slovtvorné soustavy adjektiv. Materiálovým východiskem práce jsou adjektiva všech slovtvorných kategorií v češtině a polštině. Srovnání obou jazyků dovoluje autorovi dospět k poznatkům do značné míry zobecněným a podat tak obraz o slovtvorné soustavě adjektiv v obou jazycích, obraz do jisté míry odlišný jak od dosavadní polské, tak i české tradice.

Siczkowski nám podává pohled povýtce synchronní. Nejdůležitějším výsledkem jeho zkoumání není však pouhý popis nebo srovnání současného stavu v polštině a v češtině, nýbrž poznatky obecnějšího rázu, které mají pro nauku o tvoření slov v obou jazycích nemalý význam.

Autor rozlišuje z hlediska slovtvorného čtyři kategorie slov: 1. slova kmenová (prvotní) — neanalyzovatelná; 2. slova lexikalizovaná — útvary, jejichž jednotlivé komponenty, buď kmen nebo sufix, nalzáme ještě v jiných slovech, jsou však neproduktivní, nebo příbuznost je již zastřena (např. *starý, chrabrý* . . .); 3. slova lexikalizující se — přechod mezi kategorií slov lexikalizovaných a slov slovtvorně průhledných; 4. slova s průhlednou slovtvornou strukturou. Spolu s autorem soudíme, že pro synchronní bádání není snad účelné rozlišovat jako zvláštní kategorie slova prvotní a slova lexikalizovaná: ani jedna ani druhá nejsou předmětem slovtvorné analýzy. Toto lišení je tedy spíš záležitost etymologická.

V obecné části práce se autor dále zabývá vymezením vlastnosti adjektiva: adjektivum vyjadřuje vlastnost substantiva časově neomezenou, neaktuální. Ve slovanských jazycích se pak co do formy shoduje v gramatickém určení s určovaným substantivem.

Časová neomezenost, neurčenost je velmi důležitý rys, který odlišuje útvary adjektivní od útvarů slovesných: ty mohou rovněž vyjadřovat vlastnost (stav), je však vždy časově omezena nebo určena. Toto zjištění umožňuje autorovi rozdělit tzv. zpřídavnělá participia (*nt-ová, l-ová, s-ová, n- a t-ová*) na útvary povahy skutečné adjektivní a útvary, v nichž převažuje význam slovesný. První nazývá participiálními adjektivy, druhá adjektivizovanými participii. Útvary z různých druhů participií analyzuje autor zvlášť.

U formací původně *nt-* ových uvádí Siczkowski tato dělidla: Adjektivizovaná participia (tj. útvary v podstatě slovesné) vyznačují se těmito rysy: 1. zachovávají aktuální význam dějový, 2. zachovávají zvrtné zájmeno, 3. nemohou plnit funkci přísudku (ve spojení se sponou) — např. *bojící se*. Departicipiální adjektiva pak mají v těchto aspektech vlastnosti opačné. 1. vyjadřují vlastnost časově neurčenou, neaktuální, 2. ztrácejí zvrtné zájmeno, 3. vedle funkce přívlastku mohou plnit i funkci přísudku — např. *vařící (voda)*. K tomu mohou přistupovat rysy další: flektivní a hláskové odchýlení od základního slovesa (např. *vrouctí*) a sémantické oddálení od významu základu (např. *horoucí*).

Protože poslední dva rysy, stejně jako užití zvrtného zájmena, jsou rysy fakultativní, nemusejí nebo nemohou se vyskytovat u všech formací, soudíme, že jako skutečné spolehlivé měřítko nám zbývají dva body. Z nich je ovšem méně hodnotné měřítko časové určenosti, aktuálnosti. Zpřídavnělá participia od sloves durativních nemohou podle našeho soudu (alespoň v češtině) tuto vlastnost zřetelně vyjádřit (např. *nosící, prosící*). Domníváme se tedy, že hlavním a rozhodujícím kritériem, jehož lze použít vždy, je pouze autorův bod třetí, tj. syntaktická funkce útvaru: tvary s platností slovesnou mohou být pouze přívlastkem, kdežto tvary s převahou platnosti adjektivní mohou ve spojení se sponou plnit i funkci přísudku (*přicházející člověk × vařící voda // voda je vařící*).

Adjektivizované přechodníky minulé (participia *s-ová*) mají podle těchto kritérií vždy výraznou platnost slovesnou, proto je počítáme k adjektivizovaným participiím (např. *uvídvěši*).

Participia *l-ová* pak podle těchto měřítek patří velkou většinou k útvarům adjektivním (*odkvetlý, zdařilý, znalý*). Pouze malá část zpřídavnělých přičestí si podržuje ještě slovesný charakter (např. *vzniklý, došlý* . . .).

Autor právem kritizuje dosavadní českou mluvnickou praxi, která zařazovala všechny složené tvary minulých participií pasivních (*n-* ových a *t-* ových) k adjektivům. Ovšem určit přesnou hranici je zde velmi nesnadné. Nejspolehlivější by bylo opět kritérium syntaktické, podoby složené však zde vlivem lidového jazyka pronikají i do tvarů slovesných. Autor podrobně zkoumá tuto složitou situaci u sloves přechodných dokonavých a nedokonavých, u sloves nepřechodných a reflexivních. Jeho úvahy však ústí spíše v poznatky o možnostech tvoření těchto útvarů. Zásadní dělidlo zůstává v podstatě stejné jako u participií jiných. — Navíc dodáváme, že neomylným